

winning voor de heren, in wiens dienst Van Os was. Voor economische ontwikkelingen lijkt hij geen belangstelling te hebben. Mededelingen daarover, zoals van de Rotterdamse stadssecretarissen Jan Allertsz. en Comelis Jansz. over de haringvangst, in dezelfde tijd en in een vergelijkbaar geschrift, ontbreken. Ook voor epidemieën en wonderbaarlijke verschijningen is weinig aandacht. Wat gebeurtenissen buiten Den Bosch betreft gaat de aandacht in Van Os' eigen tijd uit naar de internationale politieke ontwikkelingen in vooral Frankrijk en Engeland en uiteraard naar de daden van de Brabantse landsheren. Evenals in de eerder genoemde Rotterdamse kroniek nemen vorstelijke bezoeken een belangrijke plaats in.

De kroniek van Van Os geeft aanleiding ons af te vragen hoe deze en dergelijke geschriften in het brede veld van de middeleeuwse historiografie geplaatst moeten worden. Uit de noordelijke Nederlanden zijn slechts twee vergelijkbare geschriften bekend die hieraan doen denken: de al eerder genoemde Rotterdamse kroniek en die van de stadssecretarissen uit Kampen, Jacob Bijndop en diens opvolgers. Deze geschriften komen voort uit de werkzaamheden van de stedelijke secretarissen, en deze secretarissen gaan net iets verder dan hun collega's elders die in stedelijke registers aantekeningen maken van historische aard. Elke schrijver heeft ook weer zijn eigen karakter; zo vertellen de Rotterdammers iets over hun privé-leven, terwijl Van Os daarover zwijgt. In de inleiding tot de kroniek van Van Os wordt terecht vooral gekeken naar de zuidelijke Nederlanden, waar de verwevenheid met diplomatische bronnen in de kroniek van de Brusselaar Petrus de Thimo te constateren valt. Het zijn, lijkt mij, vooral pragmatische geschriften en heeft het dan zin te spreken van een stedelijke historiografie? Hooguit kunnen we zeggen dat zij ontstaan zijn in een stedelijke context. De Brabantse optiek is echter bij Van Os heel sterk aanwezig. De kronieken van deze stedelijke functionarissen zijn geen uitingen van stedentrots. Daarvoor dient nog het op klassieke leest geschoeide stedendicht dat wel bedoeld is om in ruimere kring gelezen of gehoord te worden. We kennen dergelijke lofdichten uit dezelfde periode bijvoorbeeld voor Haarlem. Van een echte stadsgeschiedenis is pas sprake in het begin van de zeventiende eeuw, wanneer documenten gecombineerd worden met de *laus urbium*. Dan komt ook ruime aandacht voor de ligging van de stad en voor de wijze waarop de burgers gebruik hebben gemaakt van de natuurlijke gesteldheid en voor het uiterlijk van de stad. De Maastrichtenaar Matthieu Herben was, onder invloed van Italië, met zijn *Libellus de Traiecto instaurato* (1485) uit het oogpunt van stadsbeschrijving een voorloper. Het nog niet systematisch ontsloten bronnenmateriaal uit de zestiende eeuw kan wellicht nog iets meer opleveren.

Het is goed dat de kroniek van Van Os in boekvorm voor ons ligt. Vele nooit uitgegeven officiële stukken zijn er door Van Os nauwkeurig in weergegeven. De annotatie is sober, een beetje te sober. Zo zou het bijvoorbeeld een handreiking zijn geweest indien, bijvoorbeeld met een teken, was aangegeven welke passages aan de *Alderexcellenste cronike* zijn ontleend. Een concordantie met het cartularium — helaas alleen vanuit de kroniek opgezet — en een register sluiten de uitgave af.

Marijke Carasso-Kok

Chr. Buiks, *Laatmiddeleeuws landschap en veldnamen in de Baronie van Breda* (Assen: Van Gorcum, 1997, 240 blz., f39,90, ISBN 90 232 3320 4).

Noord-Brabant behoort tot de provincies waar reeds zeer veel veldnamenmateriaal uit schriftelijke bronnen is opgetekend en uitgegeven. Voor wat het westelijk gedeelte van de provincie betreft is dat vooral de verdienste van Chr. Buiks, die in de loop der jaren een indrukwekkende

reeks publicaties heeft verzorgd over de namen in dat gebied. Zijn jongste boek gaat over de Baronie van Breda en houdt zich speciaal bezig met de relatie tussen veldnamen en het laat-middeleeuwse landschap, de vroegere planten- en dierenwereld en de veranderingen in de topografische en hydrografische structuur in dat gebied.

Het werk bestaat uit een inleiding en zeven hoofdstukken met enigszins ongelijksoortige titels. 'Hoogteligging en bodem', 'Begroeiing en dierenwereld' wijzen op aspecten van het landschap die in de naamvorming tot uitdrukking kunnen komen. Bij 'Woeste gronden en ontginningen', 'Wegen, paden en straten' denken we daarentegen eerder aan de naamgeving van landschappelijke elementen als zodanig. 'De hand van de mens in het landschap' en 'Varia' ten slotte zijn zulke globale titels dat er in ieder geval naamkundig gezien niet zoveel mee valt aan te vangen.

Elk van de hoofdstukken is ingedeeld in een kleiner of groter aantal paragrafen, die ieder een titel van één woord hebben. Vrijwel steeds is dit een woord dat voorkomt in de veldnamen-voorraad van de Baronie, zoals blijkt uit voorbeelden die de auteur geeft. Daarnaast biedt hij een grote hoeveelheid historische informatie, die hij in het kader van zijn veldnamenonderzoek heeft opgetekend. Chr. Buiks is van huis uit tuinbouwkundige en hij heeft dan ook een goed oog voor de landschappelijke en biologische werkelijkheid achter de termen en citaten die hij in de bronnen is tegengekomen.

Aangezien de veldnamen het uitgangspunt voor deze studie vormen, valt het te betreuren dat er juist vanuit naamkundig oogpunt nogal wat kritische opmerkingen zijn te maken. De indeling van het boek is discutabel, waardoor het namenmateriaal minder tot spreken komt dan de bedoeling is. Zoals uit de paragraaftitels blijkt, is de auteur bij de ordening van zijn materiaal vrijwel alleen lexicaal te werk gegaan en heeft hij weinig aandacht besteed aan de semantiek van de namen. Dat heeft bijvoorbeeld tot gevolg dat soms namen bij elkaar worden geplaatst die semantisch weinig met elkaar te maken hebben. Koeput, de naam van een grensput waar ooit een koe is geslacht, is geheel anders te classificeren dan Koeblok, de naam gegeven aan een perceel waar men koeien houdt. Net zo min horen de namen van grensbomen thuis onder de benoemingscategorie 'begroeiing', omdat er geen uitspraken aan zijn te ontleen over de flora van het landschap op het moment van naamgeving.

In zijn ijver om niets onverklaard te willen laten gaat de schrijver bovendien nogal eens verder dan taalkundig verantwoord is. Af en toe stuitte ik op voorstellen van etymologieën die mij toch echt het hoofd deden schudden.

Ten slotte moet mij van het hart dat ik mij als lezer van dit overigens best aardige boek bij de neus genomen voel. Dit werk heeft namelijk een voorloper en wel *Veldnamen in de Baronie van Breda*, verschenen in 1992, waarin de schrijver voor een deel reeds dezelfde materie heeft behandeld. Noch in de tekst, noch in enige van de 1362(!) noten van het hier besproken werk vinden we echter een verwijzing naar dit werk uit 1992 en dat terwijl het naamkundig gezien op een hoger wetenschappelijk niveau staat. Voor het toponymisch onderzoek is het van het grootste belang steeds de oudste vermeldingen van de namen te kennen. Welnu, die treffen we wel aan in Buiks (1992), maar niet in Buiks (1997). Ik weet niet of er een verkooptruc achter dit verzwijgen zit, maar ik wijs er voor de zekerheid op dat de naamkundig geïnteresseerde lezer steeds beide boeken bij de hand moet hebben om zo volledig mogelijk te worden ingelicht.

J. Buisman, *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, II, 1300-1450, III, 1450-1575, A. F. W. van Engelen, ed. (Franeker: Van Wijnen, 1996, 690 blz., f69,50, ISBN 90 5194 141 2 (II)), (Franeker: Van Wijnen, De Bilt: KNMI, 1998, 808 blz., f69,50, ISBN 90 5194 142 0 (III)).

In opdracht van het KNMI maakt de historisch-geograaf Buisman een beschrijving van het weer in de Nederlanden gedurende de periode vanaf 700 tot in onze eeuw. Het is een mammoetarbeid die toch redelijk vlot verloopt. De steun van een interdisciplinair onderzoeksteam van binnen en buiten het KNMI is hierbij ongetwijfeld van strategische betekenis. Het werk presenteert een strikt chronologisch relaas, waarin van jaar tot jaar het weer wordt beschreven aan de hand van uiteenlopende bronfragmenten. In opzet lijkt het op het standaardwerk *Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland* van M. K. E. Gottschalk, een auteur die door Buisman ook als voorbeeld wordt geroemd.

Weergeschiedenis wordt pas leuk als die in verband gebracht wordt met de historische gevolgen en dat lukt Buisman goed. Het boek leest als de krant. De aandacht wordt telkens weer gevangen door koppen als 'Mensen eten honden en kikkers' (II: 67), 'Stichtenaars vallen over ijs en water Holland binnen' (II: 250), 'Winterweer jaagt riviersteden op kosten' (II: 532), 'Vijf maanden lang verbrandt de zon de aarde tot as' (III: 208), 'Holland met totale ondergang bedreigd' (III: 291), 'Molenpauze leidt tot ernstig tekort aan brood' (III: 313). Daarenboven wordt de toegankelijkheid voor een groot publiek verhoogd doordat Buisman de weergegevens afwisselt met vele anekdotes zoals dagboekfragmenten van reizigers gestrand in sneeuwstormen en de verschrikkelijke gevolgen van grote overstromingen. Naarmate de serie verder vordert, dijen deze intermezzi merkwaardigerwijze steeds verder uit tot in deel III een reeks vrij willekeurig gedocumenteerde opstellen verschijnt over zeer diverse onderwerpen zoals bosgeschiedenis, voeding, mijnbouw, de kosmos, politieke troebelen, kortom onderwerpen die alle wel iets met het weer te maken hebben, net zoals ons hele leven door het weer wordt beïnvloed. Het weeroverzicht overschrijdt daarmee een precare grens en dat is jammer want weergeschiedenis wordt in dit boek gepresenteerd als een opmaat naar klimaatgeschiedenis.

Het is Buismans opdracht om uit historische (tekstuele) bronnen gegevens over het weer te verzamelen. Deze worden met een zorgvuldig vastgestelde en geteste procedure omgezet in kwantificeerbare indices, die op hun beurt door klimatologen worden ingevoerd in statistische (computer)modellen. Voor de moderne, zogenaamde instrumentele periode is het nauwelijks nodig om zo omslachtig te werk te gaan, omdat we over directe gegevens beschikken, vervat in meetreeksen van temperatuur, neerslag, luchtdruk, windrichting, en dergelijke. Vóór de zeventiende eeuw is de weerhistoricus echter geheel overgeleverd aan indirecte gegevens zoals oogstdata en weerbeschrijvingen afkomstig uit rekeningen, kronieken en reisbeschrijvingen, de zogenaamde proxy-data. Een belangrijk probleem daarbij is het volgende en ik deel in dezen de zeer kritische houding van J. de Vries ('Measuring the impact of climate on history: the search for appropriate methodologies' in *The journal of interdisciplinary history*, XX (1980) IV, 599-631). Bij het gebruik van historische bronnen voor normatieve gegevens over het weer speelt een factor die zeer moeilijk meetbaar is, namelijk de mate waarin een maatschappij zich aanpast aan tijdelijke weersveranderingen of zelfs, door de eeuwen heen, aan klimaatveranderingen. Niet alleen verliezen subjectieve waarnemingen van het weer zoals reisbeschrijvingen hierdoor hun homogeniteit, maar ook indirecte, kwantitatieve bronnen verliezen aan waarde. Bekend is het effect van de introductie van nieuwe plantenvariëteiten, die ondermeer beter bestand waren tegen vorst. Zulke plantensoorten beïnvloedden de verspreiding, opbrengst en oogstdatum zonder dat hiervoor het klimaat verantwoordelijk kan worden gesteld. Oogstprijzen zijn in dit verband al helemaal dubieus. Aan het eind van de Middeleeuwen trad im-